

КЎП ФУНКЦИОНАЛЛИ ЖАМОАТ БИНОЛАРИНИНГ ЗАМОНАВИЙ ШАҲАР ҚУРИЛИШИДАГИ АҲАМИЯТИ

Кодирова

ТАҚИ, проф.

Хамидова В.А

ТАҚИ, асс.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7443135>

Аннотация. Мақолада кўп функционалли жамоат биноларининг асосий вазифалари, жойлашиш ўрни ва унинг аҳамияти, лойиҳалашда атроф-муҳит шароитлари ҳамда меъморий ҳажмий-режавий тузилмасини шакллантириш муаммолари кўриб чиқилади.

Калит сўзлар: концепсия, функционал, композиция, силуэт, конструкция.

ЗНАЧЕНИЕ МНОГОФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ОБЩЕСТВЕННЫХ ЗДАНИЙ В СОВРЕМЕННОМ ГОРОДСТРОЙКЕ

Аннотация. В статье рассматриваются основные задачи многофункциональных общественных зданий, месторасположение и его значение, экологические условия при проектировании, а также проблемы формирования архитектурной объемно-планировочной структуры.

Ключевые слова: концепция, функция, композиция, силуэт, конструкция.

THE SIGNIFICANCE OF MULTIFUNCTIONAL PUBLIC BUILDINGS IN MODERN CITY CONSTRUCTION

Abstract. The article examines the main tasks of multifunctional public buildings, location and its importance, environmental conditions in the design, and the problems of architectural volume-planning structure formation.

Keywords: Concept functional, composition, silhouette, construction

КИРИШ

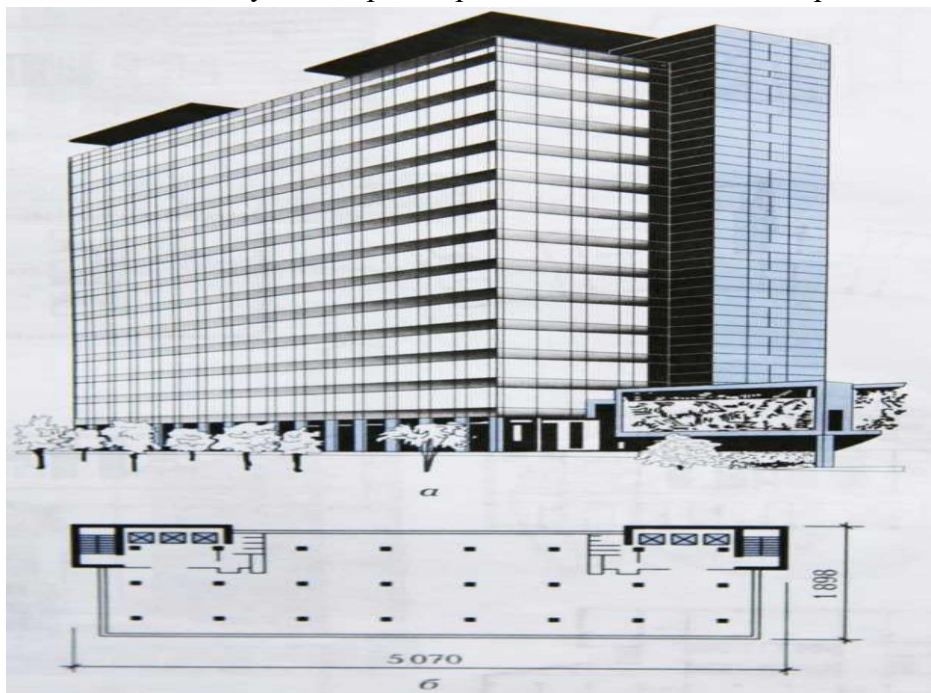
Жамоат бинолари ва унинг мажмуалари сунъий яратилган муҳит бўлиб, бир ёки бир нечта жараёнлар ўзаро боғлиқ бўлган инсоннинг ҳаётини фаолиятини ўтказишга мўлжалланган. Кўп функционалли жамоат биноларининг энг асосий омили унинг ҳажмий режалаштирилиши асосини инсоннинг ҳаётини фаолияти давомида жамиятга хизмат қилишига эришишдан иборат.

Кўп функцияли жамоат бинолари - бу икки ёки ундан ортиқ операцион мақсадларда (дўконлар, офис хоналари, кўнгилочар муассасалар) биноларни бирлаштирадиган кўчмас мулк объекти (ёки бир нечта объектлар), бунда тижорат ва уй-жой функциялари бирлаштирилиши мумкин. Кўп функционалли жамоат биноси замонавий шаҳар қурилишида архитектура объектларининг истиқболли турларидан биридир. Кўп функцияли бинолар ёки мажмуалар замонавий шаҳарсозликдаги энг истиқболли ва шу билан бирга энг мураккаб формади. Кўп функционалли жамоат биноларини лойиҳалашда замонавий шаҳарсозликдаги энг истиқболли ва шу билан бирга энг мураккаб формадаги лойиҳаларни яратиш, турли хилдаги ижтимоий, шаҳарсозлик, табиий- иқлимий, миллий-маиший, конструктив, физик-техникавий, иқтисодий, архитектуравий-бадий каби комплекс омилини ҳисобга олиш керак. Кўп функционалли жамоат бинолари ўзининг асосий вазифалари, аҳоли пунктларида жойлашиши, режавий тузилмаси, асосий хоналар

таркиби, архитектуравий композициясининг ғоявий-бадий тасвирланиши бўйича таснифланади. Жамоат биноларининг жойлашиш ўрни унинг аҳамиятига, унга шаҳар қишлоқ, туман ёки микрорайон аҳолисининг эҳтиёжи даражасига, хизмат кўрсатиладиган аҳолининг тоифаларига ҳамда унинг бажарадиган вазифаларига кўра аниқланади. У ёки бу гуруҳдаги жамоат биноларининг ҳажмий-режавий тузилмаси кўп йиллик лойиҳа-қуриш ва улардан фойдаланиш амалиёти натижасида шаклланади. Бу кўп йиллик шаклланиш асосида режалашнинг ва ҳажмий-фазовий композициянинг мақбул тизимлари белгиланади ва бу тизимлардан типик тарзда фойдаланилади. Худди шу асосда жамоат бинолари ташқи қиёфасининг характери, уларнинг бадий тасвири ҳам шаклланади. Буларнинг барчаси ҳар хил турдаги жамоат биноларининг типологик характеристикасини яратиш учун шарт-шароит ҳозирлайди. Бу типологик характеристика жамоат биноларини асосий типологик белгилар бўйича гуруҳларга ажратиш имконини беради. Иқлим шароитлари, табиат, аҳоли турмушининг маданий-маиший жиҳатлари ва халқнинг анъаналари жамоат биноларининг композициясида ўз аксини намоён этади, лекин уларнинг типологик характеристикаларини ўзгартирмайди. (1 расм)

ТАДҚИҚОТ МАТЕРИАЛЛАРИ ВА МЕТОДОЛОГИЯСИ

Кўп функционали жамоат биноларини моделлаштиришнинг асосий хусусияти типологик ва экологик муаммоларни ҳар томонлама ҳал қилишдир.

1 расм. Кўп функционал бино.

Марказнинг жамоат жойлари тизими маълумотларга тўла шаҳар интерьерининг янги турини, турдош ва боғлиқ хизматлар мажмуасини, замонавий техник жиҳозларни ва шаҳар архитектура элементларини жорий этишга имкон беради.

Жамоат маркази концепциясини лойиҳалашдан олдинги босқичининг натижаси ишчи модел бўлиб, унда бутун шаҳар шароитида режалаштириш тузилмасини, марказнинг кўп сонли блоklarининг функционал ва технологик тузилиши ва жамоат жойларини лойиҳалаштириш масалалари бир-бири билан чамбарчас боғлиқдир.

Кўп функционалли жамоат бинолари шаҳар маконини сақлаш ва тўлдириш, шаҳар ҳаётини рағбатлантириш, ижтимоий хилма-хилликни яратиш, тарихий ва маданий вазиятга мос келиши, шаҳарсозлик қонунларига риоя қилиши, ҳар бир функциянинг талабларига жавоб бериши, турли функцияларнинг ўзаро боғлиқлигини таъминлаш, техникадан оптимал фойдаланиш, иқтисодий талабларга жавоб бериш, инсон руҳиятига мос келиши каби шартларни қондириши керак.

ТАДҚИҚОТ НАТИЖАЛАРИ

Давлат ижтимоий-иқтисодий сиёсатининг тубдан ўзгариши ва кўп функционал комплексларни лойиҳалашда янги ташкилий-иқтисодий тузилишга ўтиш шароитида жамоат марказининг тубдан янги концепсиясидан келиб чиқиш керак.

Марказни шакллантириш ва лойиҳалашнинг мақсади нафақат маълум эҳтиёжларни қондириш, балки "иқтисодий ва ижтимоий-маданий ресурсларни" кўпайтиришни амалга оширадиган ресурсларни ишлаб чиқарадиган объектни яратишдир.

Объектнинг ресурс яратувчи хусусияти шундан иборатки, аҳолининг ҳозирги эҳтиёжларини қондириш ва доимий равишда янги манфаатларининг ривожланиши учун шароит яратиш мажмуанинг ва шаҳар ҳудудининг истеъмол қийматини оширади ва натижада моддий ва ижтимоий жиҳатдан фойда келтиради.

Ушбу концепсия, стандарт дастурлар, хизматлар, бошқарув шакллари, одатий бинолар ўрнига, шаҳарни ривожлантиришнинг ички ресурсларидан максимал даражада фойдаланиш ва шаҳарнинг муайян ижтимоий муаммоларига ва янги дизайн, ишлаб чиқариш, ташкилий, операцион, илмий соҳаларга сифат жиҳатидан янги ечимларни тақдим этиш асосида объектни индивидуал шакллантиришни ўз ичига олади.

Ташкилий ва дизайн тафаккурини тубдан қайта қуришга йўналтирилган ресурс ишлаб чиқарадиган объект тушунчаси замонавий марказий кўп функцияли комплексларни лойиҳалашда бир қатор асосий принципларни ўз ичига олади.

Шаҳар атроф-муҳитининг ажралмас қисми бўлган катта кўп функцияли комплексни лойиҳалаштириш архитекторлар ва мижозлардан муаммога янгича қараш ва янги билимларни талаб қилади.

Объектнинг ички ресурслари асосида объектив модел қурилган бўлиб, унинг энг барқарор хусусиятлари генетик алоқалар, транспортнинг иерархик тузилмалари, пиёдалар, функционал, композицион тузилмалар, магнитлар, архетиплар аниқланади.

Объектни ривожлантириш учун ташқи ресурслар унинг энг барқарор хусусиятларини сақлаш ва ошириш принципи билан ва объектни сифатли ўзгартиришнинг ҳақиқий имкониятларига мувофиқ белгиланади. Ташқи ва ички манбаларни мувофиқлаштириш асосида объектнинг истиқболли модели қурилади.

Динамик модел объектнинг биринчи ҳолатидан иккинчи ҳолатига типологик кўтарилиш босқичларини белгилайди. Шу билан бирга, архитектура ва фазовий шаклларнинг ўзига хос хусусиятларига қарамай, динамик моделда нафақат қурилишнинг устувор дастурини, балки йўналишни ривожлантириш учун ҳар томонни очиқлигини ҳар томонлама, яъни меъморий ечимларда, функционал структуранинг мослашувчанлиги ва ўзгарувчанлигида, ташкилий шаклларни янгилашда англаш керак.

Марказни лойиҳалашда атроф-муҳит шароитлари ва объектнинг ички функционал-мекансал тузилишининг доимий ривожланишининг асосий қонуниятлари нафақат заҳира

худудни ажратиш ёки қурилиш модулини киритиш шаклида ҳисобга олиниши керак, балки объектнинг энг муҳим мулки сифатида тан олиниши керак.(2 расм)

Кўп функционалли жамоат биноларининг энг асосий омили унинг ҳажмий режалаштирилиши асосини инсоннинг ҳаётий фаолияти давомида жамиятга хизмат қилишига эришишдан иборат. Шунинг учун ҳам кўп функционалли жамоат биноларини лойиҳалашда турли хилдаги комплекс омилларини, яъни ижтимоий, шаҳарсозлик, табиий-иқлимий, миллий-маиший, конструктив, физик-техникавий, иқтисодий, архитектуравий-бадий ва бошқа омилларни ҳисобга олиш керак бўлади.

Кўп функцияли жамоат биноларининг ривожланиш учун ерлардан максимал даражада самарали фойдаланиш, ресурсларни тежаш, аралаш типдаги бинолар мослаштирилган қайта фойдаланиш, ташлаб қўйилган ва бўш турган биноларни янги марказларга айлантириш учун имконият яратиш каби яхши томонларини айтиб ўтиш мумкин.

Шаҳар аҳамиятига эга бўлган кўп функционалли жамоат бинолари маҳаллий комплекслар, одатда, шаҳар атрофидаги бино, шаҳарнинг асосий кириш йўллари асосий транспорт алмашиш жойларида жойлашади. Бу керакли микдордаги тўхтаб туриш жойларини осонгина ва иқтисодий жойлаштиришга имкон беради.

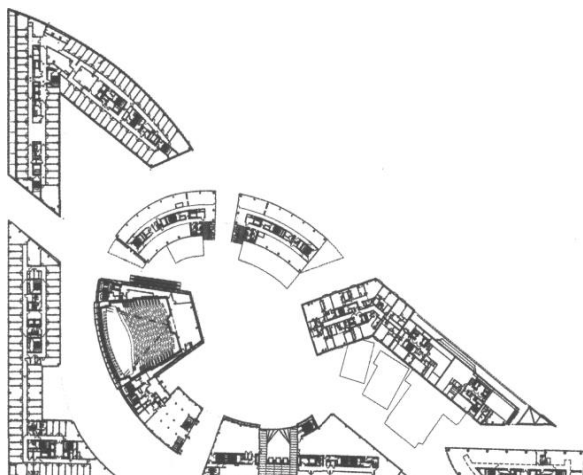
Маҳаллий жойлашув мажмуа меъморий ечимининг табиатини биринчи ўринлардан бирига олиб чиқади. Бинонинг архитектурасини идрок этиш сезиларли масофадан бошланади, силуэт, ҳажм таркиби, баланд баландликдаги доминантларнинг мавжудлиги катта аҳамиятга эга.

Шаҳарнинг марказий қисмини юқори зичлик билан ривожлантириш шароитида кўп қаватли қурилиш ва ҳовли ичкарасини ривожлантириш самарали бўлади. Шунингдек, кўп функцияли структура катта жамоат жойлари орасидаги транзит алоқаси вазифасини бажариши мумкин. Шундай қилиб, шаҳар марказидаги кўп функционал мажмуа нафақат аниқ ташқи меъморий аниқ чегараларга эга, балки доимий динамик ривожланмоқда.

Кўп функцияли комплексларни лойиҳалаштириш ва қуриш кўпроқ заруриятдир ва натижада муқаррарлиги, бу, бир томондан, мегаполислар инфратузилмасини ривожлантириш масаласини ҳал қилишга, бошқа томондан эса кўпроқ фойда келтирадиган капитал қўйишга имкон беради. Кўп функционалли жамоат бинолари экспрессив меъморий имидж яратиш учун катта имкониятларни тақдим этади.

ХУЛОСА

Бугунги кунда кўп функционалли жамоат бинолари тузилмаларини яратиш орқали шаҳар марказини ривожлантириш энг истиқболли бўлиб туюлади. Ҳамма нарсага қарамай, кўпчилик шаҳар марказига турли функцияларни тўплаш жойи сифатида интилади ва шаҳар маркази ушбу эҳтиёжларга жавоб берадиган ҳолда кўп функционал комплекс сифатида ривожланади.

2 расм.Берлиндаги Сони-Марказ.

REFERENCES

1. Qodirova, S. A., Aripova, N. A., Raximov, L. S., Turebaev, J. O., & Abdusalomov, U. X. (2021). Requirements For The Formation Of The Historical Structure And Internal Environment Of Secondary Schools. *The American Journal of Engineering and Technology*, 3(04), 60-64.
2. Тухтаева, М. С., & Хидоятлов, Т. А. (2020). СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ПРОЕКТИРОВАНИЯ ШКОЛ МУЗЫКИ И ИСКУССТВ. In *Архитектура и архитектурная среда: вопросы исторического и современного развития* (pp. 388-392).
3. Adilovna, Q. S. (2021). Features of the Design of Public Buildings in the Organization of Public Services. *湖南大学学报 (自然科学版)*, 48(10).
4. Ozadovich, K. A., & Ismailovich, I. B. (2021). Issues of Organization of Service Sets on the Uzbek National Highway A-380. *Design Engineering*, 2582-2586.
5. Inogamov, B. I., & Khasanov, A. O. (2021). Taking Into Account Socio-Functional Factors in the Design of Housing. *Design Engineering*, 2587-2589.
6. Yunusov, S. H., & Qodirova, S. A. (2021). Issues Related to National Forms in the Architecture of Uzbekistan. *Design Engineering*, 10940-10943.
7. Adilovna, Q. S., & Ozodovich, X. A. (2021). REQUIREMENTS FOR THE PREPARATION OF INTERIORS IN SECONDARY SCHOOLS. *Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL)*, 2(11), 74-77.
8. Ramatov, J., & Umarova, R. (2021). Central Asia in IX-XII Centuries: Socio-political Situation, Spiritual and Cultural Development. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 2(04), 148-151.
9. Qodirova, S. A., Raximov, L. S., Allayorov, K. O., & Sodiqov, M. M. (2021). Peculiarities Of The Buildings Of The Cultural And Educational Center. *The American Journal of Engineering and Technology*, 3(03), 1-6.
10. Abdujabbarova, M., Nazarenko, T., Begmatova, D., & Tuxtayeva, M. (2021). Industrial Production Of The Republic Of Uzbekistan. *The American Journal of Applied sciences*, 3(11), 39-47.
11. Xushnazavovich, Q. R., Xammatovna, S. M., & Mirkamol o'g'li, S. M. (2021). Traditional Houses and Architecture of Kashkadarya. *European Journal of Life Safety and Stability (2660-9630)*, 12, 459-463.
12. Khasanov, A. O., & Allayorov, K. O. (2021). Residential Yurts Of The Ancient Nomads Of Central Asia And The Use Of Yurts In Tourism. *The American Journal of Engineering and Technology*, 3(01), 58-64.
13. Adilovna, Q. S. (2021). THE LINK OF CULTURAL AND EDUCATIONAL CENTERS TO THE SOLUTION OF THE PROJECT IDEA. *Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL)*, 2(11), 92-95.
14. Ozodovich, X. A., Iqramovich, A. R., & Shaxnazarovich, R. L. (2021). Location of auxiliary rooms inside the living rooms in Bukhara traditional residential areas.
15. Khasanov, A. (2020). Organizing Eco Tourism Along With Uzbek National Automobile Way. *Solid State Technology*, 63(6), 12674-12678.

16. Khasanov, A. (2016). About several infrastructure constructions of the Great Silk Road. *Int'l J Innov Sci Eng Technol*, 3(6), 295-299.
17. Ozodovich, X. A., & Azim o'g'li, N. A. (2021). Formation of the "Obod Mahalla" System in the Villages of Uzbekistan and Serving the Population. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, 1(5), 325-329.
18. Inogamov, B. I., & Khasanov, A. O. (2021). Taking Into Account Socio-Functional Factors in the Design of Housing. *Design Engineering*, 2587-2589.
19. Ozodovich, H. A., & Maribovich, Q. I. (2022). Improving the Design of Youth Innovative-Creative and Development Scientific Centers. *Eurasian Scientific Herald*, 7, 72-76.
20. TACI, A. K. About Several Infrastructure Constructions Of The Great Silk Road.
21. Mahmudov, O. Z. O., & Kasimov, I. M. (2021). THE STUDY OF THE GEOECOLOGICAL PROBLEMS OF A BIG CITY. *Academic research in educational sciences*, 2(4), 271-275.
22. Раззаков, С. Ж., Холбоев, З. Х., & Косимов, И. М. (2020). Определение динамических характеристик модели зданий, возведенных из малопрочных материалов.
23. Zokirjon o'g'li, M. O., & Kasimov, I. M. (2021). MODELING OF BUILDINGS. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 2(05), 772-781.
24. Dedakhanov, B., & Kasimov, I. (2022). ANCIENT ARCHITECTURE OF THE FERGHANA VALLEY FEATURES OF FORMATION AND DEVELOPMENT (ON THE EXAMPLE OF CIVIL ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING). *Science and innovation*, 1(C6), 278-284.
25. Ozodovich, H. A., & Maribovich, Q. I. (2022). Improving the Design of Youth Innovative-Creative and Development Scientific Centers. *Eurasian Scientific Herald*, 7, 72-76.